112

קינרס

הקינרס נזכר במשנה פעמיים: בהקשר של כלאי הכרם (כלאים ה ח) ובהקשר של דיני הטומאה (עוקצין א ו). עוד נזכר פעם אחת בתוספתא כלאים, בהקשר דומה (כלאים ג יב) ופעם אחת בירושלמי (כלאים ה ה"ז).

הזיהויים

▪ **קנרס תרבותי, 'ארטישוק'** (*Cynara scolymus*) - צמח תרבות קוצני רב-שנתי ממשפחת המורכבים. מוצאו של הארטישוק במערב הים התיכון, ומשם התפשט לשאר חלקי אגן הים התיכון. החלקים הנאכלים בארטישוק הינם המצעית הרכה של התפרחת ('תחתיות ארטישוק' ו'לבבות ארטישוק') ובסיסי החפים המחוברים אל המצעית ('עלים' או 'קשקשים'). כך הזיהוי אצל רמב"ם, תנה"י, כפו"פ (בפירוש ראשון), אלג'אמע, המליצה, וכך גם בכת"י אנטונין.[1]



ארטישוק

▪ **מין של חוחן** - *Onopordum acanthium* - קוץ זקוף רב-שנתי, ממשפחת המורכבים. מתנשא לגובה של 60 ס"מ. נפוץ באירופה - בעיקר בארצות הים התיכון. בעבר נהגו לאכול את מצעית התפרחת, בדומה לארטישוק, המשתייך לאותה המשפחה (התפרחות בעלות מבנה דומה, אף שתפרחתו של החוחן קטנה בהרבה מזו של הארטישוק). בארץ מצויים מיני חוחן אחרים הקרובים



חוחן הקינרס

אליו. כך זיהה כפו"פ (בשם יש אומרים).[2]

▪ **חציל** (*Solanum melongena*) - צמח מאכל רב-שנתי ממשפחת הסולניים. בשרו לבן וספוגי, ונאכל לאחר בישול או טיגון. עליו וגבעוליו רעילים, בדומה למינים רבים ממשפחתו. כך מזוהה הקינרס בזרעים גניזה א ובזרעים גניזה ב, וכן אצל רנאה"י ואצל רנאה"י פ"א.[3]



חציל

עיון

המסורת הפרשנית המרכזית מזהה את הקינרס שבמשנה עם **קנרס תרבותי** - **ארטישוק**. הקרבה בין השם במשנה לשם היווני κινάρα מהווה חיזוק למסורת זו.

הזיהוי השני של כפו"פ מתייחס, ככל הנראה, למין אחר ממשפחת המורכבים - *(Onopordum acanthium)* - המשמש למאכל, בדומה לארטישוק.

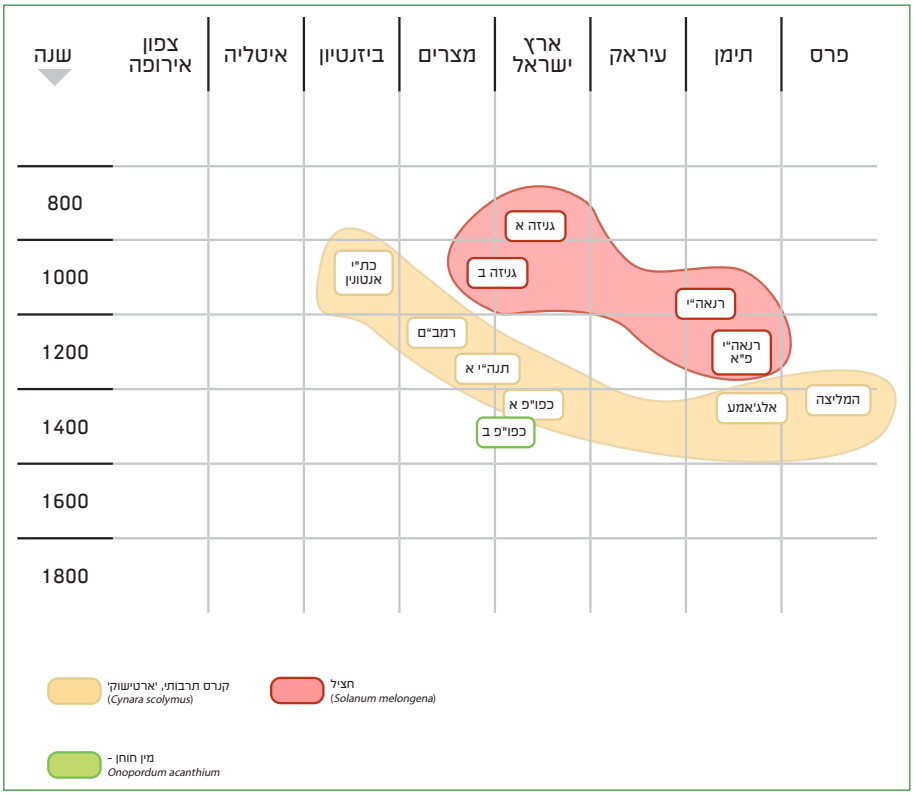
הערוך ורע"ב מפרשים 'קינרס' - 'קרדו',[4] ריבמ"ץ מפרש 'אקנידיס',[5] ותפא"י 'דיסטעלן'.[6] כולם מינים קוצניים ממשפחת המורכבים, וייתכן אף שמשמשים מעין שם כולל למינים שונים.

זיהוי רנאה"י ורנאה"י פ"א - **חציל** - הינו יוצא דופן, אך ניתן לראות קשר ברור בינו ובין דברי תנה"י כי בפי העם נקרא החציל 'עכביות'.[7]

החוקרים מזהים את 'קינרס' עם זנים של **קנרס תרבותי** ושל **קנרס הגבעול** (*C. cardunculus*).[8]

הערות:

1. **רמב"ם** (עוקצין א ו עמ' תשכג): *אלקנאריה, והוא אלחרשף הידוע במערב בשם אלכ'רשף* [כלאים ה ח, עמ' קכד: אלקנאריה] > قناريةקנריה=חרשף=*Cynara scolymus* (**עיסא**, עמ' 64, מס' 19; **רמב"ם ביאור**, מס' 154; **אבן אלביטאר**, **ג'אמע** II, עמ' 18. حرشف משמש גם כשמו של מין קרוב - *Cynara cardunculus* (עיסא שם, מס' 18). גם אבן אלביטאר מציין כי ישנם כמה מיני חרשף. עם זאת, את 'עכביות' (עוקצין ג ב) מתאר רמב"ם: ... *ועליו קוצים רבים קולפים הקוצים וזורקים ואחר כך קולפים אותו הקלח ונאכל חי ומבושל*



עם בשר וגם מטוגן... והספרדים קוראין אותו אלכ'רשף ושמו הידוע במערב 'אפזאן אל מקלוב' - תיאור ושמות המתאימים ל-*C. scolymus* (**רמב"ם ביאור** שם), אך הוא לא מזהה באופן ישיר בין 'קינרס' לבין 'עכביות'. ר"י קאפח מזהה, אולי מסיבה זו, את 'קינרס' עם מין אחר שהוא קורא לו *Cymbopogon cardunculus* [עוקצין א ו, עמ' תמו הערה 32]. לא מוכר מין כזה. *Cymbopogon* הוא שם של סוג דגני - רַב-זָקָן, שמספר מינים שלו משמשים למאכל ונקראים *lemon grass* (עשב לימון). אולי התכוון ל-*Cynara cardunculus*; **תנה"י** (עמ' 544, ערך 'קנרס'): *קנרס ועכביות הם קוצים שגמלים אוכלים הנקראים חרשף* [לגבי 'עכביות' - ראה להלן כפו"פ. ועיין אצל תנה"י, ערך 'עכב', שם מביא כמה זיהויים של 'עכביות'] > לעיל רמב"ם. עם זאת, ישנה בעיה בכך שנראה כי כאן מתייחס למין בר; **כפו"פ** (עמ' תשנז): *אלקבריאה* > לא מזוהה. נראה כי זהו שיבוש של 'קנאריה' (הערות המהדיר, עמ' תשנז הערה 6) - לעיל רמב"ם. אומנם, ייתכן כי הכוונה ל-*Capparis spinosa*=קַבָּר (=צלף קוצני. **עיסא**, מס' 38, עמ' 13; **דינסמור ודלמן**, מס' 183), אך אין לכך כל חיזוק נוסף; **אלג'אמע** (עמ' 118, ערך 'קורנס'): *אלקראנייה* > נראה כי זהו שיבוש של 'קנאריה' - לעיל רמב"ם. אומנם, قرانيا מזוהה עם *Cornus mas* (**עיסא**, עמ' 58, מס' 7, **אבן אלביטאר**, **תפסיר** I, מס' 128), אך שם זה הינו יווני במקורו, וכן זיהוי עצמאי ומחודש כזה אינו מתאים לאלג'אמע, אשר בדרך כלל מצטט את רמב"ם, ועל כן לא נראה שלכך הכוונה, אלא, כאמור, שיבוש של 'קנאריה'; **המליצה** (בהמ"ל): *כנגר* > כנגֶר (פר.)=*C. cardunculus* (**סטיינגאס**, עמ' 1056); **כת"י אנטונין** (עמ' 72 57): *κηναρα* > *Cinara scolymus*=κινάρα (**לידל וסקוט**, עמ' 951).

2. **כפו"פ** (עמ' תשנז): *... וי"א שהוא אלכנגר והוא אלדאר... ונקרא עכביות* > 'אלדאר' - לא מזוהה; كنجر= *Onopordum acanthium* (=**עיסא**, עמ' 128, מס' 6; **רמב"ם ביאור**, מס' 362). גם מין זה הינו קוץ ממשפחת המורכבים, הנפוץ באירופה ואסיה. ניצני הפרחים שלו משמשים כתחליף לארטישוק. אומנם, كنجر מזוהה גם עם *Cynara scolymus* (**עיסא**, עמ' 64, מס' 19), אך אם 'קבריאה' הוא שיבוש של 'קנאריה' (=*C. scolymus*), אז 'כנגר' לא יכול להיות מזוהה גם כן עם מין זה. כמו כן מובא אצל תנה"י (ערך 'עכב', עמ' 418) כי 'כנגר' נקרא גם 'שכאעא', ו-شكاعى מזוהה עם *Onopordon acanthium* (**עיסא**, עמ' 128, מס' 6; **רמב"ם ביאור**, מס' 362). יש להעמיק בדיון לגבי זיהוי 'קינרס' ו'עכביות' (עוקצין ג ב) כאותו צמח. ייתכן כי המקור לכך הוא דברי המדרש על בראשית ג יח: *וקוץ ודרדר תצמיח לך קוץ זה קנרס דרדר אלו עכביות ויש מחליפין קוץ אלו עכביות דרדר זה קנרס שהיא עשוייה דרין דרין*. זאת, אף על פי ששם הם מתוארים כמינים שונים, גם אם קרובים. סיבה נוספת היא ש- *Cynara scolymus* נקרא בערבית גם عكوب. ועיין לעיל הערה 1, שרמב"ם לא זיהה בפירוש בין שני צמחים אלו.
3. **זרעים גניזה א (אוק.): באנדי'ג'ן** > باذنجان=*Solanum melongena* (**עיסא**, עמ' 171, מס' 16; **בדויאן**, מס' 3242; **אבן אלביטאר**, **ג'אמע** I, עמ' 80). על זיהוי זה ראה: **עמר**, **חידושים**, עמ' 87-88. אצל תנה"י מובא כי אלבאנדג'אן' נקרא בפי *העם 'עכביות*, וכן מובא שם כי רש"ג מזהה את 'עכביות' עם צמח הדומה ל-'אלבאנדג'אן'. ועיין להלן הערה 2 לגבי הקשר בין 'קנרס' ו-'עכביות' (וכן תנה"י, עמ' 418, ערך 'עכב'); **זרעים גניזה ב: אלבאדנגאן** > לעיל זרעים גניזה א. **רנאה"י** (עמ' 30; עוקצין עמ' 5 - קורס 'קרנס'): **אלאבדנגאן** > לעיל זרעים גניזה א; **רנאה"י פ"א** (עמ' 36 - גורס 'קרנס'): **אלאבאדנגאן** > לעיל זרעים גניזה א.
4. **ערוך** (ח"ו עמ' 196, ערך 'עכביות'): *פי' ירקות שהן מרין וצריך למתקן ע"י האור ברותחין... קונרס בלעז קרדו* > cardo (איטלקית) משמש כשמם של כמה מיני קוצים, ביניהם מיני *Carduus* (=קרדה), *Dipsacus* (=קרד) ו-*Picnomon* (=בן קוצן. **בדויאן**, מס' 659, 1432, 2674). ועיין **כסלו**, **קוץ**, עמ' כט-ל, שם מביא מינים רבים הנקראים בצרפתית *Cynara scolymus*. chardon) נקרא באיטלקית cardo senza spina, ובדומה לו מינים רבים אחרים הנקראים בשם זה בתוספת שמות לוואי אחרים; **רע"ב** (כלאים ה ח): *בערבי כרפו"ש ובלע"ז קרד"ו* > לגבי 'קרדו' - לעיל ערוך. خرفوش ו- خرفيش יכולים להיות שמם של מינים קוצניים רבים ממשפחת המורכבים. במצרים, خرفوش הוא שמם של *Carduncellus eriocefallus* (=קרדנית צמירה) ושל *Onopordum alexandronium* (=חוחן אלכסנדרוני. **בולוס**, **פלורה**, 4, עמ' 538). כמה מינים קוצניים ממשפחת המורכבים נקראים خرفيش בצירוף שם לוואי. כך למשל خرفيش الحمار= *Cynara syriaca* (=קנרס סורי. **עיסא**, עמ' 64, מס' 22), ועל כן ייתכן ש- خرفيش הוא מין קוצני נאכל ממשפחת המורכבים (אולי אף *Cynara scolymus*).

   כמו כן 'כרפוש' יכול להיות שיבוש של 'חרשף' (שיכול אותיות) - לעיל רמב"ם. במקרה זה יש כאן שילוב שגוי של שתי מסורות - רמב"ם וערוך). מן הסתם ישנו גם קשר ל'חרשף' (שיכול אותיות) - לעיל רמב"ם.
5. **ריבמ"ץ** (עמ' קיח): *לעז יווני אקנידיס* > לא מזוהה. הכוונה היא בוודאי לצמח קוצני כלשהו, מכיוון ש-ἀκαν פירושו קוץ (**לידל וסקוט**, עמ' 47), ומינים קוצניים שונים נקראים ἀκανθα, ἀκανθιον ועוד (למשל - **דיוסקוריד**ס III, מס' 18, 19, 20).
6. **תפא"י** (כלאים ה ח): *דיסטעלן. והוא דרדר שנזכר בתורה* > distel (גר.) - מיני קוצים ממשפחת המורכבים (**גרים**, **מילון**, כר' 2 עמ' 1192).
7. **תנה"י**, עמ' 418, ערך 'עכב'. ועיין לעיל הערה 3.
8. **פליקס**, **צומח**, עמ' 141 (הוא מזהה עם *Cynara scolymus*); **לעף**, **פלורה**, IV, עמ' 73 (הוא כותב *Cynara cardunculus*, אך מוסיף את השם העממי *Artischocke*, וכפי הנראה מתכוון אכן ל-*C. scolymus*, שנחשב בעבר לתת מין של *C. cardunculus*); **פלדמן**, **משנה**, עמ' 209-212.